

УДК 336.13

СУЧАСНИЙ СТАН ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Александрова Г.М., Кондакова Ю.Б.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У даному дослідженні розглянуто теоретичні аспекти пенсійної системи, сучасний стан пенсійної системи України, розглянуто місце Пенсійного Фонду України, як головного фінансового інституту та досліджено причини неефективного його функціонування на теренах нашої держави.

Ключові слова: Пенсійний фонд, Пенсійний Фонд України, пенсійне забезпечення, пенсійна система, недержавний пенсійний фонд, реформа.

Постановка проблеми. Важливою складовою соціального захисту населення будь-якої держави є пенсійна система, а головним чином ефективність її політики. Від ефективності пенсійної системи залежить рівень стабільності в суспільстві та добробут населення загалом.

Пенсійні витрати держав з кожним роком становляться вище, проте жодна країна, навіть найзаможніша, не зможе забезпечити виплату пенсій громадянам своєї держави на рівні середньомісячної заробітної платні. А відсутність пенсійної культури, надійних фінансових механізмів, соціальної справедливості, що є характерними рисами вітчизняної пенсійної системи, майже не дають шансів накопити кошти на старість.

Тому, як не дивно, проблема захищеності найуразливіших верств населення – людей похилого віку, інвалідів, тощо, залишається актуальною і сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі Пенсійної забезпеченості багато уваги приділяють як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких можна виділити І. Гнібиденко, В. Мельничука, В. Базилевича, О. Залетову, О. Гаманкову, В. Колбуна, В. Рудика, В. Яценка, Н. Вігдорчика, М. Папієва, М. Шаповала, М. Столярова, М. Бойко, тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не дивлячись на велику увагу багатьох вчених до дослідження даної проблеми, не всі питання щодо пенсійної системи, а головним чином її сучасного стану є вирішеними та потребують подальшого розгляду.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення концептуальних засад сучасного стану пенсійної системи України та аналіз актуальних проблем реформування вітчизняної пенсійної системи в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні основи формування і розвитку соціального за-

хисту населення були закладені ще в роботах класиків економічної думки, серед яких можна виділити А. Сміта, Дж. Кейнса, Ф. Хайека, Дж. Стігліца та інших.

Так, Дж. Стігліц писав, що завданням уряду є не досягнення надвисоких показників в економіці, не економічний розвиток, а гарантування стабільного соціального захисту населення, складовою якого є пенсійне забезпечення. Будь-яка пенсійна система – це могутній фактор, який впливає на економічну поведінку людини. Норми пенсійного забезпечення структурують життєвий цикл людей, впливають на їх поведінку в трудовій сфері та на фінансову поведінку.

Досліджуючи пенсійну систему, доречним буде проаналізувати і такі поняття як пенсійне забезпечення та пенсійне страхування.

Поняття «система», згідно з словником слів іншомовного походження: 1) значна кількість закономірно пов'язаних один з одним елементів, що становлять певне цілісне утворення, єдність; 2) порядок, зумовлений плановим, правильним розміщенням частин у встановленому зв'язку, суворій послідовності; 3) форма, спосіб організації чого-небудь; 4) те, що стало звичним, регулярним [4, с. 628]; внутрішньо впорядкована структура елементів, яка становить цілісність, сукупність організаційних засад, норм та правил, обов'язкових для певної галузі; сукупність способів дій (метод). Система – тільки та сукупність вибірково залучених елементів, у яких взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодіяльності діяльності елементів на отримання визначеного корисного результату (мети або цілей функціонування системи). Саме мета або запрограмований результат виступають як системоутворюючий фактор [3, с. 338].

Згідно з довідником, «пенсія» – гарантована щомісячна грошова виплата, що надається громадянам після досягнення певного віку, у разі інвалідності, втрати годувальника, а також за вислугу років в окремих сферах трудової діяльності [4, с. 527];

Пенсійне забезпечення – це державне мінімальне забезпечення трудовими (за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрати годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби чи тимчасової непрацездатності, пов'язаної з безробіттям) за рахунок коштів соціальних фондів та державних асигнувань [5, с. 26].

Основою соціального захисту населення, а головним чином осіб, що втратили працездатність внаслідок досягнення пенсійного віку є пенсійне страхування.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Положенням про Пенсійний фонд, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 № 1261, передбачено, що Пенсійний фонд у своїй діяльності керується Конституцією України та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та цим Положенням [2].

Пенсійне страхування – це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності; одна з найважливіших основних форм со-

ціального захисту, в основу якої покладено страховий метод, тобто внесення в особливі фонди обов'язкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів господарської діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, й використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян [6, с. 58]

Щодо сутності поняття пенсійна система, то єдино вірного визначення немає, незважаючи на тривалість його використання. В досліджуваних джерелах практично відсутнє його визначення.

На думку М.Б. Ріппи, пенсійна система є складним комплексом інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [7, с. 19]. Н.А. Волгін, в енциклопедичному словнику, термін пенсійна система трактує як сукупність правових, економічних і організаційних інститутів і норм, які мають за мету надання матеріального забезпечення у вигляді пенсій громадянам при досягненні ними встановленого законодавством віку, настанні інвалідності, втраті годувальника і з інших підстав, визначених законодавством [8, с. 414].

На думку Л.Г. Стожок, пенсійна система являє собою складний організм, який поєднує економічні, соціальні і правові інститути, призначені для задоволення інтересів різних верств населення. Економічні, організаційні і правові форми резервування матеріальних ресурсів на випадок настання старості, інвалідності, втрати годувальника і є інститутами цієї системи [9].

Таким чином, пенсійна система – це складний соціальний інститут, що містить в собі компоненти соціальних, правових та економічних підсистем для забезпечення надійним та фіксованим доходом, переважно осіб, що досягли пенсійного віку.

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії. Пенсійна система України в сучасному вигляді започаткована в січні 2004 року і містить у собі відносини по формуванню, призначенню і виплаті пенсій в трирівневій пенсійній системі [1, с. 1].

Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом [2].

Солідарна пенсійна система має на меті забезпечити мінімальною, а головним чином гарантованою пенсією кожного громадянина після виходу на пенсію, від імені держави. Така система є елементом соціального захисту. Фінансування таких виплат відбувається шляхом обов'язкових відрахувань від заробітної плати громадян до Пенсійного фонду України.

Нарахування пенсії відбувається лише за той період, коли підприємством, на якому працює

необхідний суб'єкт, сплачувались пенсійні внески, що відбувається за умови розміру заробітної плати не менше від мінімально встановленої законодавством. Таким чином пенсія нараховується відповідно до страхового стажу, а не до трудового, тобто враховується лише період сплати суб'єктом обов'язкового платежу до Пенсійного фонду. Мінусом даної системи є мінімальність виплати, проте з іншого боку ми маємо гарантовану мінімальну виплату, що є в свою чергу і плюсом даної системи.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом [2]. Ці кошти інвестуються в економіку країни з метою отримання доходу. Всі накопичені кошти є власністю громадян, а виплати з Накопичувального фонду здійснюються додатково до загальнообов'язкових пенсійних виплат. [10]

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [2]. Розмір пенсійних виплат залежить від розміру пенсійних внесків, терміну, протягом якого ці внески накопичувалися і розміру отриманого на них інвестиційного доходу. Ці виплати здійснюються незалежно від отримання виплат за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням [10].

З моменту прийняття в Україні законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» було розпочато впровадження трирівневої

пенсійної системи, проте ці нововведення мали місце бути тільки законопроектом, в загальнодержавне використання їх впроваджено не було, хоча і передбачалося ввести другий рівень накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в дію ще у 2012 році.

Вважається, що стабільності пенсійної системи можна досягти за умови функціонування усіх трьох рівнів одночасно, проте, в Україні другий і третій рівні здійснюються добровільно і це, на жаль, говорить про існування трирівневої системи лише на папері. Отже, говорячи про недосконалість пенсійної системи в Україні чи нестачу коштів на забезпечення пенсій можна посылатись саме на небажання впровадження трирівневої пенсійної системи в дію.

Відсутність довіри до банківської системи, економічні проблеми, відсутність інфляційних індексаций заробітної плати та пенсій – все це є чинниками того, що в населення просто не вистачає коштів для участі в другому, а тим паче третьому рівнях пенсійного забезпечення. Таким чином основна частина пенсійних виплат здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду. А як нам відомо, солідарна система, з існуючими в країні як фінансовими, так і демографічними негативними факторами впоратися не може.

Говорячи про демографічний фактор, ми маємо на увазі притаманну Україні, як і більшості інших держав тенденцію до збільшення частки осіб похилого віку. Вже зараз, за даними Верховної Ради, на 10 платників страхових внесків припадає 13 пенсіонерів. Згідно з цим, ми маємо підстави вважати, що дотації держави у пенсійний фонд надалі тільки зростатимуть, що не є добре для економічного становища країни загалом і ставлять під сумнів впровадження трирівневого пенсійного забезпечення і надалі.

Проблеми в Пенсійній системі Україна гостро відчула починаючи з 2013 року, передумовами цього були: по перше, зростання частки населення пенсійного віку; по-друге, економічні проблеми, через що відбулося зменшення зарп-

Рис. 1. Соціально-економічне задоволення людей пенсійного віку в Україні та зарубіжних країнах

латні і як наслідок зменшення надходжень до пенсійного фонду та державного бюджету загалом; по-третє, збільшилась частка внутрішнього державного боргу. Також, до проблем у пенсійній системі можна віднести великий відсоток працюючих пенсіонерів, проте даний феномен супроводжується багатьма причинами, серед яких можна виділити нестачу коштів для існування, через недостатнє пенсійне забезпечення пенсіонерів державою; потреби до самовираження, тобто підтримання своєї значимості у суспільстві, через що молоді спеціалісти не можуть реалізувати свій потенціал у повній мірі і залишаючись на менш кваліфікованій посаді, а отже і на мінімальній ставці стримують надходження до пенсійного фонду; також через відсутність розважальних, комунікативних, спортивних закладів для пенсіонерів відбувається сприйняття того, що пенсіонером бути неприємно, на відміну від країн Європа, де і пенсії вище (рис. 1), і закладів для пенсіонерів більше.

Із вище запропонованого можна побачити, що в зарубіжних країнах пенсійне забезпечення державою майже повністю задовольняє всі потреби пенсіонерів, в той час як нашим пенсіонерам вистачає грошей для задоволення найелементарніших потреб, та чи вистачає дійсно, це ще питання.

Аналіз української пенсійної системи, створює необхідність у дослідженні світового досвіду. Так, в Німеччині, наприклад, ми спостерігаємо принцип солідарності поколінь та функціонування трирівневої системи. Трудова база відраховується у пенсійний фонд складає 5-35 років, пенсійний вік для чоловіків – 65 років і 60 років для жінок відповідно, а середня пенсія становить 70% зарплатні [11, с. 45].

У Великобританії пенсійне забезпечення має назву «Національна система страхувань». Пенсійний вік для чоловіків і жінок такий самий, як і у Німеччині. Також існує 2 види пенсій: державна базова – однакова для всіх, і державна страхова – 25% зарплатні. Трудовий стаж з 2010 року складає для всіх 30 років. А розмір пенсії дорівнює 95,25 стерлінгів на тиждень [11, с. 46].

Франція відзначилась тим, що замість накопичувального фонду має спеціальний фонд, де кожен суб'єкт вкладає ту суму, яку вважає необхідною. Також державою підтримується існування недержавних пенсійних фондів, шляхом звільнення їх від податків. Проте, недержавні пенсійні фонди – це лише невелика частка від французьких пенсіонерів. Пенсії французів складають 50% зарплатні за останні 11 років. Пенсія Франції – 6-12 тисяч євро [11, с. 47].

Пенсійна система України характеризується принципом солідарності, коли до Пенсійного фонду надходять платежі від працюючих, що сподіваються на платоспроможність майбутніх поколінь вже на їх користь.

Дана система непогано функціонувала протягом багатьох років, проте коли частка пенсіонерів по відношенню до працюючих перевищила норму, ця система дала збій, хоча це не завадило її «вдосконаленню» після трансформацій. Пенсійне забезпечення абсолютної більшості українців залишаються мізерними і сьогодні. Так, середній розмір місячної пенсії українця складає 1590 грн. У 2014 році, частка пенсійних видатків склала 16,4% ВВП, що є найвищим показником серед країн Європи, в той час як пенсія українця, навпаки, є найнижчою. Пенсійному фонду хронічно бракує власних коштів для виконання пенсійних зобов'язань, обсяг яких щорічно зростає, якщо не вжити кардинальних заходів, ситуація лише загострюватиметься.

Висновки і пропозиції. Отже, нинішній стан пенсійної системи України є недосконалим, та потребує кардинальних перетворень, як в економічній, так і в соціально-організаційній сферах. Солідарна система на сучасному етапі розвитку вже не здатна забезпечувати достатній рівень пенсій, тому реформування пенсійної системи повинно відбуватись не лише за рахунок реформування солідарної системи, а і за рахунок впровадження в активне користування накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення та заохоченням недержавних організацій.

Держава, насамперед, повинна забезпечити всіма необхідними умовами суб'єктів майбутнього пенсійного забезпечення, шляхом надання усіх можливостей для заробітку достойної зарплатні і як результат достойної пенсії у майбутньому. А опіка держави повинна бути спрямована, головним чином, лише на тих, хто не міг працювати чи не зміг заробити на гідну пенсію з відповідних на те причин.

Вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні повинно включати цілий ряд заходів, зокрема це зміна пенсійного віку, забезпечення обов'язкового державного пенсійного страхування, оптимізація сфери нарахування пенсій, зменшення навантаження на розподільну систему, фактичне впровадження та удосконалення трирівневої пенсійної системи.

Також стимулюючим чинником для виходу людей на пенсію і звільнення місць для молодих спеціалістів, є створення розважальних, комунікативних, спортивних закладів для пенсіонерів, тощо.

Список літератури:

1. Електронний ресурс https://uk.wikipedia.org/wiki/Пенсійна_система_України
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» / електронний ресурс / <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
3. Державне управління та державна служба: словник-довідник / [уклад. О. Ю. Оболенський]. – К.: КНЕУ, 2005. – 480 с.
4. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
5. Грушко В.Н., Н.В. Грушко, О.В. Бевзенко, О.В. Красота, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, І.І. Рулік, К.В. Павлюк, К.В. Рясна, Т.І. Шпильова, Пенсійна система України, за редакцією доктора економічних наук, професора Грушка В.І., навчальний посібник, Київ, «Кондор», 2009 рік, С.-26.

6. Юрій С. І. Соціальне страхування: підручник / С. І. Юрій, М. П. Шаварина, Н. В. Шаманська. – К.: Кондор, 2006. – 464 с.
7. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. Б. Ріппа. – К., 2007. – 19 с.
8. Соціальна політика: енциклопедичний словник / [ред. Н. А. Волгін, Т. С. Сулімова]. – М.: Академ. проект; Триста, 2005. – 688 с.
9. Стожок Л. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л. Стожок. – К., 2007. – 20 с.
10. Офіційний сайт Всеукраїнської організації пенсіонерів «Пенсійна реформа: як справляються інші країни і що робити в Україні» – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://uarp.org/ua/news/1424784278#VT-OW_D9uz8
11. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76.

Александрова А.Н., Кондакова Ю.Б.

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Аннотация

В данном исследовании рассмотрено теоретические аспекты пенсионной системы, современное состояние пенсионной системы Украины, рассмотрено место Пенсионного Фонда Украины, как главного финансового института и исследованы причины неэффективного его функционирования на территории нашего государства.

Ключевые слова: Пенсионный фонд, Пенсионный Фонд Украины, пенсионное обеспечение, пенсионная система, негосударственный пенсионный фонд, реформа.

Aleksandrova N.M., Kondakova Y.B.

Donetsk National University of Economics and Trade
of Mikhail Tugan-Baranovskogo

THE MODERN STATE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Summary

This study examined theoretical aspects of the pension system, the current state pension system of Ukraine, considered the place the Pension Fund of Ukraine as the main financial institution and investigated the causes of inefficient its operation in our country.

Keywords: Pension Fund, Pension Fund of Ukraine, pensions, pension system, non-govermental pension fund, reform.